
TIPOLOGIJA ESEJEV IZTOKA GEISTRA*

Kot »odprta forma« je esej zaradi svoje žanrske hibridnosti genološko težko določljiv. Dodatno pa se njegova umestitev izkaže za težavno, ko s svojo tematiko izstopa iz siceršnjega prevladujočega tematskega polja povojne slovenske esejistike, po Miranu Štuhcu (2003: 7) umeščene v trikotnik »človek – književnost – narod«. V primeru esejev o naravi Iztoka Geistra avtorica ugotavlja, da je tipološki pristop h korpusu esejističnih besedil sedmih Geistrovih knjig mogoč na osnovi raziskovanja jezikovnega sloga oz. ubeseditvenega načina tematskega sklopa o naravi, iz česar sledi, da je njegove eseje mogoče razvrstiti v publicistični, poljudnoznanstveni in »umetniški« esej, slednjega še v poetični in (natančneje tematsko) v popotni esej.

1 Uvod

Esej spada med tiste literarne ali polliterarne zvrsti, ki povzročajo slovenski literaturi, njenim poznavalcem, kritikom in raziskovalcem, zgodovinarjem in teoretikom precejšnje težave. (Kos 1979: 441.)

Esej je torej zares, kakor menijo njegovi teoretiki, kraljevska literarna zvrst, ki bo tudi v prihodnosti imela čedalje večji pomen. (Pogačnik 1996: 115.)

Nobenega dvoma ni ne za raziskovalce ne za bralce, da se esejistična forma polašča sodobne literature. Je ekspanzivna, privlačna in prikladna hkrati. (Wyka 1991: 5.)

* Članek je napisan na osnovi avtoričinega diplomskega dela *Esejistika Iztoka Geistra* (2004) na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (mentorica izr. prof. dr. Irena Novak Popov).

Po prvem navedku sodeč ni trdno določene meje, ki bi eseju določala mesto med literarnimi ali polliterarnimi vrstami.¹ Če je govora o »kraljevski literarni vrsti«, potem ni dvoma, da esej je literatura in hkrati celo zelo cenjena literarna vrsta, ki zahteva izbrušenega pisca in prav takega, elitnega bralca. Esejistika je pomemben in obsežen del sodobne literarne produkcije, pa če le-to delimo na strogo literarno in polliterarno ali pa ne. Da se ji je v slovenskem prostoru pričelo namenjati vedno večjo pozornost, posredno razberemo iz ustanovitve nagrade Marjana Rožanca za najboljšo slovensko esejistično zbirko, ki je od leta 1993 bila podeljena trinajstkrat. Vsakoletno pričakovanje naslovov nominiranih knjig in imen njihovih ustvarjalcev, razglasitev in podelitev nagrade hote ali nehote ustvarjajo povečano zanimanje za esej in širijo krog njegovih potencialnih bralcev. Hkrati z nagrado se pogosteje pojavlja vprašanje, ki naj bi bilo eno od ključnih vprašanj te razprave: kaj je in kaj ni esej oz. kaj vse razumemo pod terminom esej. Pregled nominiranih zbirk leta 2003 pokaže raznovrstnost knjig, ki so bile predstavljene kot esejistične zbirke. V Jančarjevi *Privlačnosti praznine* med drugim zasledimo avtorjeve pred desetletji objavljene knjižne ocene, v Debeljakovem *Lanskem snegu* pa npr. za *Sobotno prilogo Dela* napisane enomesečne dnevniške zapiske. Med nagrajenimi knjigami so le štiri podnaslovljene kot eseji.²

Čprav je Janko Kos (1979: 457) v antologiji slovenskega eseja zapisal, da ni mogoče imeti za esej vsakega besedila, ki si je v preteklosti ali v današnjih časih nadelo to oznako in da se za esej lahko izkaže tudi tekst, ki nosi morda drugačno opredelitev, raznovrstnost besedil, združenih pod oznako esejistična zbirka, nakazuje različne odgovore. Ali esej med slovenskimi pisci ni uzaveščen kot suverena vrsta? Obsežen, raznolik in kakovosten korpus esejistike 20. stoletja priča o nasprotnem: da so slovenski pisci še posebej po drugi svetovni vojni esej razvijali in ga v večjem številu objavljali revialno in v knjižni obliki. Samo omemba nekaterih med njimi, Josipa Vidmarja, Bojana Štiha in Marjana Rožanca, nas v prvi vrsti spomni na njihovo esejistično ustvarjanje.³ Kljub temu pa nas senca dvoma, ali so vsa ta besedila resnično eseji, navaja na vprašanje, kaj je esej in do kod segajo njegove meje, da lahko izbrano besedilo še imamo za esej. Pri tem nam trditev španskega literarnega teoretika Gómeza-Martíneza (1996: 9), da so »v našem stoletju, vsaj v njegovih poslednjih letih, pisatelji in založniki začeli označevati s pojmom 'esej' vse, kar se

¹ V zvezi z dihotoomijo zvrst – vrsta upoštevam kot ožje opredeljujoči klasifikacijski pojem vrsto in ne zvrst (Kmecl 1976: 238). Kjer le-to sicer navajam (navedki in prevodi), jo razumem kot vrsto.

² Med njimi so leta 2001 nagrajene Geistrove *Levitve: poetični eseji*.

³ Esejistična ustvarjalnost tega obdobja je predmet monografije Mirana Štuhca (2003) *Slovenska esejistika v drugi polovici dvajsetega stoletja* in izbora istega avtorja (2005) *Aristokracija jezika in duha: antologija slovenske esejistike po drugi svetovni vojni*.

ni dalo zgrniti pod katero od tradicionalnih literarnih oznak«, ni prav nič v pomoč. Pričujoča razprava skuša na konkretnih besedilih knjig Iztoka Geistra poiskati meje eseja in mesta njegovega približevanja publicističnim, poljudnoznanstvenim ali povsem literarnim besedilnim vrstam.

2 Opredelitve eseja

2.1 Esej – literarna/polliterarna vrsta

Kot kaže shematski prikaz v Razpredelnici 1, se slovenske genološke označitve eseja ukvarjajo predvsem z njegovo zvrstno umestitvijo oz. z vprašanjem njegove polliterarnosti, »polovične«, »dvoje« narave, medtem ko problem eseja kot neliterarne vrste v tujih literarnoteoretičnih opredelitvah (Razpredelnica 2) ni izpostavljen.

<i>ES</i> (Poniž 1989a: 59)	polliterarna prozna zvrst
<i>Literatura</i> (1987: 66)	literarna ali polliterarna forma posebne vrste
Kmecl (1976: 308)	daljša didaktična literarna vrsta
Kos (1983: 183; 1979: 459)	polliterarna zvrst, zvrst miselne proze
Pogačnik (1996: 115)	dvosmerna literarna zvrst, kraljevska literarna zvrst
Bajt (1993: 116)	polumetnostni žanr
Inkret (1995: 268)	paraliterarna oblika
Debeljak (1988: 25)	skrajnostna točka književnosti
Štuhec (2003: 9)	zvrst miselne proze

Razpredelnica 1: Domače (literarnoteoretične) opredelitve termina esej.

Solar (1976: 174): <i>Literarna teorija</i>	literarno-znanstvena oblika oz. vrsta
<i>Rečnik književnih termina</i> (1984: 186)	posebna literarna vrsta
Žilka (1984: 312): <i>Poetický slovník</i>	vrsta stvarne proze
Valček (1999: 189): <i>Osudy eseje</i>	najzahtevnejša beletristična forma
<i>Slovník literární teorie</i> (1984: 99)	vrsta umetniške proze
Wilpert (2001: 240): <i>Sachwörterbuch der Literatur</i>	krajša prozna razprava o um. ali znanstveni temi
Cuddon (1987: 244): <i>Dictionary of Literary Terms</i>	ena najbolj prožnih literarnih oblik

Razpredelnica 2: Tuje literarnoteoretične opredelitve termina esej.

Misel Aleša Debeljaka (1988: 24), da esej zapolnjuje neopredeljen, prazen prostor med sprtimi logikami teorije in literature, in Pogačnikovo (1996: 107) trditev, da je esej z eno nogo oprt na znanost, z drugo pa na umetnost, združuje definicija *Rečnika književnih termina* (1984: 186–188), da esej ves čas lebdi med literaturo, publicistiko in znanostjo.

2.2 Esej in publicistika

Pri odnosu eseja in publicistike je najtežje opredeliti mejo med publicističnim, tj. neliterarnim oz. neumetnostnim besedilom, in esejem kot literarno ali polliterarno vrsto. Kdaj je torej besedilo, ki ga napiše umetnik in je objavljeno v časopisu ali reviji, publicistično delo in kdaj literarno?⁴ Še posebej težko je ločnico postaviti med publicističnimi besedili in esejmi, saj so slednji praviloma zmeraj najprej objavljeni revialno, šele potem jim v (ne vseh) primerih sledi knjižna objava. Po definiciji Mance Košir (1988: 21) se publicist »obrača na javnost kot **osebnost** s svojim **individualnim** stališčem, ki se z javnim mnenjem sklada ali pa je z njim nalašč v nasprotju«.⁵ Ker posameznik nastopa kot osebnost, je besedilo pisano v prvi osebi, izpostavljena so osebna stališča, in sicer v prepoznavnem stilu, ki izraža zavzetost, kritičnost in angažiranost. Napisano je izraz lastnega mnenja in interpretacije ter publicistove individualne pozicije. Pri publicističnem sporočanju naslovnika zanima »mnenje **osebnosti** (publicista), **njegova** interpretacija (četudi istega) dogodka« (1988: 21). Publicistično esejistično besedilo izraža individualno osebnost in esejistovo lastno mnenje, ki je podano z ekspresivnimi izrazi, vsebuje literarne, zgodovinske in nasploh umetnostne reference, značilne za esej, zato lahko esej kot besedilno vrsto uvrščamo v publicistiko.

Za najstarejši publicistični žanr emocionalnega tipa ima esej tudi slovaška teoretičarka Maria Follrichová (2002: 23) v razpravi Esej – presek publicistike, znanosti in umetnosti. Ker je zahteven za pisca in bralca, mora slednji nanj biti pripravljen, zato so esejji tudi objavljeni večinoma v revijah in ne v dnevnem časopisju.

2.3 Esej in znanost

Angleška *Encyclopedia of the Essay* (1997: 754) v geslu znanstveni esej poudarja, da predstavlja znanost, odkar esej obstaja kot samostojna besedilna vrsta, področje, iz katerega esejistika črpa svojo snov. Tako so po mnenju Franeta Jermana, njihovega prevajalca v slovenščino, že Baconovi eseji primer t. i. znanstvenega eseja, katerega značilnosti so discipliniranost izraza, kratkost in jedrnatost (Poniž 1989b: 22).

⁴ Površen pregled slovenskih revij s kulturno oz. umetniško vsebino je pokazal, da ima rubriko esej (redno ali občasno) precej manj revij, kot je bilo pričakovati. Rubrike esej ali besedila s takim naslovom, pod- ali nadnaslovom niso imeli naključno izbrani izvodi revij *Dialogi*, *Literatura*, *Mentor*, *Revija 2000*, *Primorska srečanja*, *Problemi in Rast*, zato pa so esejske rubrike (povečini nestalne) prisotne v *Ampaku*, *Apokalipsi*, *Idrijskih razgledih*, *Novi reviji*, *Odsevanjih* ter *Sodobnosti*.

⁵ Tu in v naslednjem navedku s krepko pisavo poudarila M. Košir.

Znanost sta v svojih razpravah o eseju omenila tudi dva izmed največkrat navajanih piscev o eseju. Max Bense je v skladu z izvornim pomenom besede esej, ki pomeni poskus, leta 1952 le-tega razumel kot »izraz eksperimentirajoče metode mišljenja in pisanja« (Bense 1974: 625). Posebej je poudaril, da esej ni razprava, temveč prava oblika eksperimentalne literature. Esejistična besedila je ločil na lepoznavsko in bistroumno esejistiko, kar Denis Poniž (1989b: 31) razume kot »'umetnostni' oziroma 'literarni' in 'znanstveni' esej«. Theodor W. Adorno pa je leta 1958 pokazal, da vidi esej kot nasprotje znanosti. Če znanost svoje dosežke predstavlja na zapleten način in nenazorno, se esej problema loteva čisto drugače. Po svoji naravi je odprt, zato »/v/ Nemčiji esej izziva upor, ker spominja na svobodo duha« (Adorno 1999: 7).

Esej je izrazito individualno napisano besedilo z izraženo avtorjevo subjektivnostjo in njegovo osebnostjo. Zato je tudi slog takega besedila entropičen, iščoč novih stilemov in pojmovno ter metodološko heterogen (Poniž 1989b: 47). Da je razumevanje razlik med esejem in razpravo lahko tudi relativno, o tem priča uvrstitev eseja med besedilne vrste strokovne funkcijske zvrsti v češki stilistiki (Čechová 1997: 163), kjer je o eseju zapisano, da je krajše razpravno besedilo v beletrizirani formi, s svobodnejšo kompozicijo in z zmanjšanim znanstvenim aparatom in povečanim pomenom avtorjeve osebnosti, ki za resničnost izhodišč in vsebine eseja jamči s svojo avtoriteto.

2.4 Esejistični stil

Kos (1979: 458) je poudaril, da ni vsako besedilo, ki se nam zdi esejistično napisano, s tem že kar esej. Esejistično napisan je lahko potopis, razprava ipd., kar pomeni, da nosi tak spis na sebi posamezne značilnosti esejističnega stila, kompozicije, odnosa do bralca ali temeljnega tona, kljub temu pa je po svojem temeljnem ustroju čisto drugačen od eseja. Tudi Mistrík v *Štylistiki* poudarja, da je potrebno strogo ločevati esej od esejističnega stila, v katerem se ne pišejo samo eseji, ampak se v večji ali manjši meri uveljavlja tudi v drugih znanstvenih in publicističnih žanrih (Slančová 1996: 129). Posebnost esejističnega stila, ki meji na publicistično, poljudnoznanstveno in umetnostno zvrst jezika, je v tem, da se v njem spajata dve nasprotni tendenci: stvarnost in estetskost. Za esej je značilna subjektivnost, celo individualnost izraza, s čimer je esej zelo blizu literarnemu slogu.

Češka stilistika Aloisa Jedličke (Follrichová 2002: 173) ugotavlja, da esejistični stil nastane z uveljavljanjem jezikovnih sredstev umetnostne zvrsti v strokovni

jezikovni zvrsti, značilnosti le-tega pa so med drugim: kopičenje terminoloških in neterminoloških sinonimov, ustvarjanje neologizmov, nagnjenost k metaforičnemu izražanju, poudarjanje ekspresivnih prvin, uporaba aktualizmov (v primerjavi z avtomatizmi strokovne zvrsti), živahno izražanje s pomočjo nekaterih struktur, ki so sicer značilne za govorni jezik (vprašalne in vzklične povedi, svobodno dodajanje in osamosvajanje stavčnih členov). V novi češki stilistiki (Čechová 1997: 150, 162–163, 242) je esejistični stil naveden kot posebna podzvrst strokovne funkcijske zvrsti, v kateri naraste delež stilno zaznamovanih besed.

3 Esejistika Iztoka Geistra⁶

Prozna dela, ki so iz opusa Iztoka Geistra v celoti ali delno izločena kot esejistična, v knjižnih izdajah niso zmeraj označena kot knjige esejev. Izmed osmih navedenih del to oznako v podnaslovu nosijo samo *Levitve* (poetični eseji), *Zagovori narave* (naslov razdelka Popotni eseji) in *Ko ogenj spi in je voda zvezana* (v besedilu na zadnji platnici knjige preberemo, da gre za »zbirko esejev s svetopisemsko alegoričnim naslovom o vprašanih človekovega odnosa do narave«). V tistih knjigah, ki vsebujejo avtorjevo spremno besedo, zasledimo za vsa ta raznovrstna besedila oznake: razmišljanja, prispevki, opisi, besedila, zapisi, pisanje, kot da bi se tudi avtor sam želel izogniti natančnejši genološki določitvi. Kljub temu pa je Geister v *Zagovorih narave* za svoja besedila prvi uporabil oznako esej, ki jo je za njim povzel pisec spremne besede Branko Gradišnik. Po tem se je termin uveljavil v ocenah in strokovnih besedilih za vso Geistrovo knjižno produkcijo, ki ni ozko znanstvene narave, ni poezija in ne strogo vzeto poljudnoznanstvena knjiga. Tako leksikon *Slovenska književnost* (1996: 106) pet Geistrovih knjižnih naslovov (*Nenavadni izleti*, *Zgodbe iz grmovja*, *Gozd skušnjav*, *Prelestne prikazni*, *Zagovori narave*) označi s terminom: »eseji o naravi«. Z isto oznako »vrsto briljantnih esejističnih zbirk« v spremni besedi *Plavja in usedlin* poimenuje Boris A. Novak (1996: 128, 169). V spremnem besedilu k

⁶ Reistični pesnik Iztok Geister Plamen (rojen 1945) je po sodelovanju v neoavantgardni umetniški skupini OHO, ki jo je 1966 ustanovil skupaj z Markom Pogačnikom (temeljila je na ideji odkritja stvari, ki bivajo v svetu same na sebi, brez pomenov, ki jim jih dodaja človek, in na neantropocentričnem odnosu do stvari, ki je osnovan na pozornem opazovanju, čudenju), postal »zagovornik narave«, eden vodilnih slovenskih ornitologov in najprepoznavnejši (kritični) pisec o naravi in človekovem odnosu do nje. Prim. njegova dela *Ptice okoli našega doma* (1977), *Ornitološki atlas Slovenije* (1995), *Izbrana življenjska okolja rastlin in živali v Sloveniji* (1999), *Sečoveljske soline* (2004) in *Doživetja krasa* (2005). Od leta 1995 ponovno objavlja poezijo, npr. *Ptičja strašila* (1995), *Besede ženskega pomena* (2002) in *Hvalnica ruju* (2004), piše pa tudi kratko prozo (*Pospala poželenja* (2002), *Mojster zloženih peruti* (2003)) ter radijske igre (*Hudičeva mati* (1988), *Listna ljubica* (1995) in *Razodetje fige* (1997)). Prim. Tucovič 2004 in 2006 [v tisku].

izboru Geistrove poezije v srednješolskem berilu *Branja 4* pa jih Irena Novak Popov (2003: 84) označi kot »poljudnostrokovni eseji«. V ocenah se med drugim pojavljata označitvi: »naravoslovni eseji« (Lipej 1997: 43) in »naravoslovna esejistična proza« (Sovinc 1995: 14).

V zvezi s tipološkimi opredelitvami eseja je Poniž (1989b: 41, 42) prišel do sklepa, da je klasifikacija po temah in motivih neustrezna oz. ima vrsto slabosti, saj je tako zastavljenih kategorij eseja domala nešteto, velika večina motivnih ali tematskih spremenljivk pa se lahko pojavlja tudi v sorodnih polliterarnih zvrsteh, torej niso le posebnost eseja. Znana je tudi Kosova (1979: 462) klasifikacija eseja v obliki koncentričnih krogov s čisto esejsko obliko na sredini in s podzvrstmi proti obrobju. Možne načine klasifikacije eseja ponuja Daniela Slančová (1996: 132). Po njenem mnenju lahko eseje razvrščamo glede na:

- vsebino in temo, npr: literarni, sociološki, zgodovinski, politični esej;
- način obdelave teme, npr. opisni, refleksivni, kritični esej;
- razlikovanje ciljne funkcije in izraznega oblikovanja, kjer se odprejo tri široka področja: publicistični, znanstveni in umetniški esej.

Izkazalo se je, da ponuja zadnja točka pričujoče razvrstitve najboljši pristop, kako se lotiti analize heterogenih Geistrovih besedil. Že znana oznaka (eseji o naravi) ta besedila tematsko določa. Po načinu, kako je izbrana tema upovedana, torej na ravni jezikovnega sloga, s kakšnim namenom in ne nazadnje, kje so besedila že bila objavljena, pa jih je možno razvrstiti po zgoraj navedenem načelu. Ker pa se tudi tu ni možno izogniti znanim težavam pri določanju mej med esejem in besedilom, ki to naj ne bi bilo oz. med posameznimi kategorijami, tipi ali žanri eseja, je tudi pričujoča razvrstitev le »poskus« približne klasifikacije.

3.1 Publicistični esej

Knjige *Zgodbe iz grmovja* (1989), *Zagovori narave* (1994) ter *Ko ogenj spi in je voda zvezana* (2002) predstavljajo ponatise v dnevnem in poljudnoznanstvenem časopisju objavljenih besedil z naravovarstveno tematiko (rečne uravnave, izsuševanje močvirij, nastajanje kulturne stepe, gradnja vetrnih elektrarn ipd.). Geistrovi publicistični eseji se razlikujejo od sočasnih publicističnih objav drugih avtorjev z ekološko tematiko, ki je največkrat omejena le na pojem varstva človekovega okolja. Geister piše o varovanju narave, o ogroženih življenjskih okoljih rastlinskih in živalskih vrst ter

o zgrešenem razmerju človeka do narave. Temeljni postulat svojega ustvarjanja je izrazil v *Zagovorih narave*:

Četudi je vsem tem zapisom skupna dovolj očitna naravovarstvena komponenta, je bil vendarle zame vsak tak zapis nova priložnost za iskanje prvotnejših razlogov za dajanje prav naravi, kakršni so tisti, katere kot družba priznavamo. Zagovarjati naravo pa seveda ne pomeni le občudovati jo, temveč predvsem sestopiti z umišljenega prestola in se, kadar je to v njeno dobro, izgubiti v njej. Tudi prav nič ne skrivam, da je takšno opravilo v marsikaterem pogledu lahko vražja advokatura. (Geister 1994: 3.)

O sestopu iz enega sistema mišljenja v drugega je avtor pisal že ob prevodu haiku poezije (Geister 1973: 119), odstavljanju človeka iz središča, kamor ga postavlja antropocentrizem, pa lahko sledimo vse od njegovih reističnih pesmi do esejev in drugih, tudi poljudnoznanstvenih knjig. Če so bile v reizmu v središče postavljene stvari, je v teh esejih v središču narava. In ker so besedila nastajala v času prevladujoče antropocentristične miselnosti, je reševanje stvari zamenjalo varovanje narave oz. opozarjanje na napake v človekovem odnosu do nje. Formo reistične poezije je zamenjal esej.

Geistrovi publicistični eseji ustrezajo oznaki publicističnih besedil, saj se pisec na javnost obrača kot osebnost s svojim individualnim stališčem, ki se z javnim mnenjem v veliki meri ne ujema, eseji so večinoma napisani v prvi osebi in v zanj prepoznavnem slogu, zavzeto, kritično in angažirano. Nekateri eseji (npr. Zbogom, bela nedrja naših rek ali Prilika o čapljah) sodijo k tistim publicističnim besedilom, ki jih je Monika Kalin Golob (1999: 190) označila kot besedila, pri katerih so meje med publicističnimi in umetnostnimi oz. publicističnimi in strokovnimi prvinami zabrisane in težko določljive. Korošec (1998: 12) jih opredeli kot besedila, ki v iskanju stika z naslovniki gradijo na vplivanjskih, apelnih in vrednotilnih sporočanjških nalogah. Besedilo z apelom želi bodisi vplivati na naslovnikovo mnenje, na občutke ali na naslovnikovo dejavnost. Geistrovi eseji temeljijo na enotnem načelu: predstaviti dejstva, ki jih velika večina ljudi ne pozna, se jih ne zaveda ali se jih (najpogosteje) noče zavedati. Neredko je zagovarjal stališče, ki je bilo v nasprotju z javnim mnenjem. Njegovo pisanje je dinamično, polemično, vsebuje tipična publicistična jezikovna sredstva, kot so v smislu aktualizacije (Korošec 1998: 124) uporabljene obnovitve vzorcev in klišejev (Prilika o čapljah, Grmovje, kdo bo tebe ljubil?, Ugovor ekološke vesti) in interpunkcijski naslovi: vprašalni (Nam je narava v napoto?, Rečno ustje, kaj pa je to?) in klicajni (Pleveli ne smejo izumreti!, Roke proč od kamnitih travnikov!).

Geistrovo pisanje, združevanje naravoslovne in kulturne misli, je svojevrstna posebnost slovenske publicistike in esejistike. Takšne eseje v primerjavi z drugimi je Aleš Debeljak označil z besedami:

Slejkoprej vse filozofije narave trčijo ob zenovski zid praznine, ob spoznanje dvoumnosti o nemoči besed spričo čudovite kompleksnosti naravnega sveta. V slovenski esejistični produkciji, ki se pretežno ukvarja z analizo posameznih umetniških del, nogometnih zmag ali globalnih kulturnih stilov in političnih problemov nacionalnega življenja, je takih poskusov mnogo manj. (Debeljak 2002a: 188.)

Geister s svojimi esejmi kot eden redkih slovenskih esejistov kaže na to, da sodobni kritični intelektualec ne more mimo napačnih dejanj, ki jih je v odnosu do narave zagrešil človek: »Ohranitvene tegobe rastlin in živali so postale duhovna stiska kulturnega človeka.« (Geister 2002: 17.) Kaže na to, »da je narava tisti temelj, na katerem stoji gospodarstvo kot presežek naravnega ravnotežja, iz tega presežka se z zanikanjem osnovnih naravnih zakonitosti, kakršen je boj za preživetje, navdihuje kultura, narava pa je tudi naš izvorni dom, iz katerega smo zapeljani odšli« (Geister 1994: 124).

3.2 Poljudnoznanstveni esej

Knjigi *Prelestne prikazni* in *Gozd skušnjav* (obe sta izšli 1990) sta posvečeni pticam in gozdu:

Odkar se zavedam, me privlačijo ptice. Ptice kot prikazni, ki se pred mojimi očmi razodevajo v nekaj prepoznavnega in očarljivega, a hkrati neujemljivo hipnega, saj opazovana ptica včasih zleti, še preden jo utegneš prepoznati. Živeti s pticami pa pomeni tudi neprestano lebdeti v pričakovanju novih in novih spogledovanj posebne vrste, čistih kot hrepenenje po popolnosti trenutka. (Geister 1990b: 8.)

Besedila so napisana v jeziku, ki na več mestih prehaja v umetnostno funkcijsko zvrst, večinoma pa jih po upovedovanju teme lahko prištevamo k poljudnoznanstvenim besedilom. Osnovno, kar namreč določa različno oblikovanje na eni strani znanstvenega besedila, na drugi pa poljudnoznanstvenega, je po Eriki Kržišnik (1986: 61) različen naslovnik: v prvem primeru strokovnjak/znanstvenik, v drugem nestrokovnjak/ljubitelj. Za to, da pisec pritegne bralca, ki ga s populariziranjem znanosti tudi na nek način vzgaja, uporablja v besedilu prvine, ki niso značilne za znanstveno besedilo, iz drugih funkcijskih zvrsti sprejema torej za znanstveni

jezik netipične prvine. Te so iz praktičnosporazumevalne, publicistične in umetnostne zvrsti in so namenjene vzpostavitvi neposrednega stika, aktualnosti in prepričevalnosti ter čustvenosti v besedilu. Po mnenju Tomaža Sajovica (1986: 352) je »popolnoma očitno, da je pomembna plast poljudnoznanstvenih besedil usmerjena – zaradi svoje naravnosti na čustva in razum bralcev – tudi k poudarjenemu jezikovnemu oblikovanju, kar pa je značilnost umetnostnih besedil«. V Geistrovih poljudnoznanstvenih esejih so prisotne prvine vseh treh funkcijskih zvrsti: znanstvene, publicistične in še posebej umetnostne, kot je razvidno iz primerjave naslednjih dveh odlomkov. V prvem, »čistem« poljudnoznanstvenem besedilu, prevladujejo nezapleteno zložene povedi z znanstvenimi ornitološkimi termini (podperutna krovna peresa, krmilna peresa, trtica, determinacija), v drugem pa zapletena večstavčna struktura podredij, priredij in polstavkov z metaforami:

Prva *ad hoc* ugotovitev je bila, da je v zraku eden izmed orlov, ne pa morda katera izmed kanj. Druga ugotovitev se je nanašala na videz ptice od spodaj. Podperutna krovna peresa so bila kremno svetla, letalna pa temna. Rep je bil svetel, zaradi prosojnosti pa je bil na trenutke videti oranžen. /.../ Razločno smo videli rjava krovna in črna letalna peresa. Od vsega nas je najbolj prevzela barva krmilnih peres, ki so bila videti cimetasto rjava, medtem ko je bila trtica enotno rjava (tako kot hrbet in krovna peresa). Ko sem kasneje doma analiziral naše ugotovitve in jih primerjal s tistimi iz literature, sem delal izločevalno. Odločiti se je bilo treba za eno od štirih možnih determinacij: mali orel, rjavi škarnjek, stepska kanja in rjasta kanja. (Geister 1990a: 24.)

Podhujko sem potem obiskal še 25., 27. in 28. rožnika. Vselej, ko sem jo splašil, me je vznemirjeno obletaval, a brez panike in pretiranega razburjenja, počela je to nekako umirjeno in dostojanstveno. V pretehtanem letu je krožila okrog vsiljivčeve postave, se mi za trenutek povsem približala in se spet oddaljila, kovinsko in zateglo oglašajoč se, nekajkrat pospešeno utripajoč s perutmi, dvignjenimi visoko v zrak, in s pahljačasto razprtih repom, trepetajoč na mestu kot sveti duh. /.../ Opazovanje nočne ptice podnevi je svojevrstno doživetje. Opazovanje podhujke pa je tako impresivno, kot bi dan zamenjal z nočjo, in podhujka tako neverjetna, kot bi prihajala z drugega sveta. Neprespana in rahlo omotična se kot v sanjah spreletava po budni, za nespečnostjo trpeči ornitologovi zavesti, odganjajoči s trdoživega panja radovednosti. (Geister 1990a: 70.)

3.3 »Umetniški esej«

3.3.1 Popotni esej

V skupino popotnih esejev sodijo besedila iz zbirk *Zagovori narave* (1994) in *Nenavadni izleti v slovensko naravo* (1989). Oznaka izhaja iz avtorjevega poimenovanja, s katerim je skupino desetih besedil ločil od drugih dveh skupin v

Zagovorih narave. Pri kategoriji popotnega eseja gre za besedila, katerih skupna značilnost je opisovanje poti oz. geografsko določenega območja. Kljub temu da so prisotne tudi druge, predvsem naravovarstvene teme (grožnja reki Dragonji z umetnim jezerom, regulacijo in meliorizacijo, gradnja ceste v Sečoveljskih solinah, spreminjanje sonaravnega kmetijstva v visokogorju ipd.), je osrednja tema vseh esejev vendarle predstavitev izbranih predelov Slovenije, podprta z dejstvi iz geografije, zgodovinopisja, botanike, ornitologije ipd. Besedila bi lahko po Kmeclu (1976: 299) poimenovali tudi potopisni esej, uvrščen med leposlovne potopise, ki se od praktičnih potopisov razlikujejo po tem, da v njih praktični napotki nimajo glavne vloge, pač pa le-to prevzema literarno sporočilo. Geistrovi popotni eseji niso goli potopisi prav zaradi izrazitega jezikovnega sloga, ki jim daje literarno vrednost.

V besedilih, ki tematizirajo vodo (od rek med drugim Unico, Dragonjo in Savo pa Cerkniško jezero in Ljubljansko barje, Sečoveljske soline in manj znane slapove) in slovenske naravne ter kulturne posebnosti (Veliko planino, Hrastovlje, ilirsko rastlinstvo na Boču, belokranjske steljnike ipd.), je na ravni jezikovnega sloga opaznih več segmentov. Stilna analiza skladnje je pokazala podobno zgrajenost stavkov in s tem čustveno komponento stila. Izrazita sta dva načina oblikovanja stavkov, ki tvorita paralelizem s ponavljanjem podobnih ali enakih stavčnih členov in s t. i. tričlensko formulo. Prvi način ponazarjajo tile primeri: »**Nikjer drugje**⁷ ne raste valerandov samol in **nikjer drugje** ne krulijo mokoži pri belem dnevu **tako** zaljubljeno in srborito« (Geister 1989a: 17), »To so kraji, kjer lahko ure in ure zreš v preteklost, **tako** na stežaj je odprto to časovno okno in mik pokrajine **tako** privlačen« (1989a: 7), »Tolminko le slišimo, videti pa je ne moremo, **tako** globoko v koritu se prebija. /.../ **Tako** globoka in odrezava so korita Tolminke, da je njih ostrino čutiti tudi tu gori na čadrških travnikih« (1989a: 25).

Pri drugem načinu gre za kopičenje treh podobnih ali različnih členov: »Nekatera slove po **kapniških čudesih**, druga po **jamski favni in arktični flori**, tretja po **sledih, ki so nam jih zapustila prazgodovinska bitja** (1989a: 3)«, »rastline poplavnih travnikov in lok privlačijo pozornost z **graciozno obliko, razkošno cvetavostjo** in **vznemirljivimi vonji** po pravi, lisičji divjini«, »na neoskrunjenih travnikih je več **cvetja kot trave**, več **človeškega veselja kot grabežljivosti**, več **smeha kot stisnjenih ustnic**« (1989a: 27).

Uporaba pridevkov kaže na avtorjev namen, čimbolj natančno, hkrati pa izvirno opisati zunajbesedilno resničnost. Gre za ponazoritvene, opisne pridevke, ki so

⁷ V tem in v naslednjih navedkih poudarila V. Tucovič.

večinoma pristavljeni izrazom, ki opisujejo značilnosti površja. Največkrat gre za izvirne kakovostne pridevnike: **zaščavljena** planina, **drnasto/sijasto** snežišče, **snažno zelen** rut, **sipki** bregovi, **žlebovite** drsti, **muževne** planjave, **koprivasta** pot, **pahljačasti** skočnik. V drugo skupino sodijo opisni pridevki za izražanje lepega: **razkošna** cvetavost, **graciozna** oblika, splet **opojnih** vonjav, **kristalni** poprhi, **presunljiv** lišp, **skrivnostno mikavna** reka. Ponekod so v metafori združeni oksimoronski in sinestezijski členi: kapljajoči čas, spočita voda, omamna vasica, znoreno medenje, s soncem natopljen košutnik, čudovito zanemarjena cesta, deviško peklenska dvorana, srhljivo lepa rastlinica mrzličnik.

Še posebej značilno je pojavljanje veččlenskih, sestavljenih pridevkov: **zaokrožen**, **jasno izrečen**, **tisočkrat ponovljen**, **a vendar nesmiselno prepozen** svet; **napol izgovorjena pogoltnena** beseda, in onomatopoejsko slikanje: »Kot zavržene plastične igračke se mavrahi kopičkajo po tleh, nabiralci pa se z njimi igrajo kot mačke z mišjo, osuplo jih valjajo po rokah in navdušeno mečejo v zrak. Tako sarkastično je videti najzgodnejše gobarjenje« (Geister 1994: 67), »prvi spomladanski tedni so v znamenju trojnega č: čmerika, čremsa in čemaž« (1989a: 13), »le stežaj stran **mlasta muževni zamok**« (1994: 84).

Inovativen slogovni učinek je dosežen s širjenjem glagolske kolokacije, nekateri glagoli so namreč rabljeni v novem okolju: »med vrhovoma Ruš in Stegovnik **otipljemo** prelaz« (Geister 1989a: 41), »do tja se **pretipaš** s planine Zapotok« (1989a: 29), po levem bregu reki **nasprotujemo** do sotočja s potokom Kozjak« (1989a: 67), »pot se je v peščevju **raznosila**« (1989a: 29).

Najopaznejša prvina sloga pa so personifikacije in komparacije. Te izhajajo iz osnovne metaforične sheme **narava je človek**: »Več ko je življenja med omračenim ščavjem, vse teže prepoznavamo posamezne rastline in izgublja se njihova prijaznost v skupnem kaotičnem obrazu. Zdi se, da moramo zdaj naravi prepustiti, da sama z volčjimi jagodami in skobci uredi svoje vrste in opravi očiščenje in pomlajenje« (Geister 1994: 68), »Res bi bilo hvaležno vedeti, kdaj se je tem planinam jezik zavozlal in razpoloženje omračilo« (1989a: 35), »Zakotna lega v odmaknjenih Goriških Brdih si tu podaja roko s kapljajočim časom, ki že milijone let gloda razgaljeni apnenec« (1989a: 5).

Osnovna metaforična shema je razširjena z metaforičnim izhodiščem **rastlina je ženska** in **drevo je ženska**: »Jagodičnica pa je ena najlepših grmovnic iz družine vresnic. Njena posebnost je, da cveti hkrati, ko dozorijo bradavičasto krhki živo

rdeči plodovi. Presunljiv lišp ene najbolj samotnih žensk na slovenski obali so ti rdeči uhani« (Geister 1989a: 63), »s starimi vrbami glavačami obrasla potoka sta skrbela za to, da so imela drevesa v tamkajšnjih logih noge tudi v najhujši suši vselej vlažne« (1989a: 55), »Tla so čedalje svetlejša in mehkejša, kot zlata odeja, valujoča v vetru, ki jo vlačijo za sabo vzpenjajoča se megla. Tudi bukvam dviguje krila, da se vidi zeleni mah med koraki« (1989a: 49), »Sonce brizga luč izza zametenih robov in opasti, po smreki se spušča s krila na krilo« (1989a: 77).

Najproduktivnejše izhodišče v osnovni metaforični shemi je metafora **reka oz. voda je ženska**: »Reka Unica, krotka in strašna hčerka podzemlja, ki prihaja na svetlo le vasovat. Zato so ti s košnjo posečeni vozovi travniških rož kot dobrodošlica reki, ki je zaplesala po pokrajini« (Geister 1994: 76), »Poleti močava presahne in življenje na videz zamre, a domala sleherno leto si pred tem še privoščijo razkošje poplave, ko se bahavo razlije po čemaževih poljanah in se pretoči v vodo mrtvih savskih rokavov, ki ji oživiljena prihititi nasproti« (1994: 67), »Potem ko so razposajeno hribovsko lepoticu Dragonjo že utopili v premočrtnem kanalu, se na koncu svoje poti, tik preden jo popije morje, še poslednjič izkaže v svoji ustvarjalni moči, ko se na lastnih naplavinah razlije v mogočno delto« (1989a: 17).

Kratkim zapisom v enem odstavku so ponekod v dodanem odstavku pridruženi še nekakšni praktični zaključki, navodila za pot, z besedami skopa, največ tri povedi obsegajoča miniatura sporočila: »Krkavče so z narodopisnimi zanimivostmi bogata razpotegnjena vas v Šavrinskih brdih nad dolino Dragonje« (Geister 1989a: 51), »Najkrajša je pot iz Fužin prek Vogarja, lepša je nemara čez Komarčo in planino Viševnik (1989a: 34)«. Nekateri od omenjenih dodatkov učinkujejo kot haikui: »Skozi Poljane, mirno dolino zadaj za blejskim Vintgarjem, pelje cesta z Gorij na Jesenice« (1989a: 45), »Z obeh rtov, Strunjana in Ronka, se spuščata k morju kozji stezi, med njima pa se vije razgledna sprehajalna pot« (1989a: 33), »Dostop je mogoč po levem bregu Dragonje mimo kozarja ali pa s ceste proti Kanegri po vratolomnem kolovozu naravnost dol k morju« (1989a: 17).

3.3.2 Poetični esej

Oznaka poetični esej izhaja iz podnaslova Geistrove esejistične zbirke *Levitve: poetični eseji*. Besedna zveza poetični esej ne zaznamuje t. i. literarnega eseja, katerega tema je poezija. Pridevnik poetični v Geistrovi oznaki poetični eseji opredeljuje esejsko besedilo, ki je po načinu upovedovanja teme poetično. Tako se na prvi pogled zdi, da

sta obe sestavini besedne zveze v temeljnem nasprotju, saj združujeta nezdružljivo: esej kot polliterarno vrsto miselne proze in poezijo, ki z liriko predstavlja vrhunec besedne umetnosti. Kakor sta bili tema in način njene realizacije že v drugih Geistrovih esejih novosti v slovenski esejistiki, tako k tovrstnemu novemu načinu križanja različnih zvrsti in vrst sodijo tudi njegovi poetični eseji, ki esejsko temo razvijajo s pesniškim jezikom.

Pri tem se ponovno pojavi vprašanje, delno neodgovorjeno že v prvem delu razprave, namreč: kakšna je razlika med umetnostnim in neumetnostnim ter polumetnostnim oz. polliterarnim besedilom. Iz znane teze Mukařovskega in Jakobsona, da imajo umetnostna besedila v primerjavi z vsemi drugimi besedilnimi vrstami drugačno funkcijo (estetska funkcija je definirana z usmerjenostjo k jezikovnemu znaku, poetska funkcija je razumljena kot naravnost k sporočilu), sledi sklep, »da pesniška (oziroma umetnostna) besedila ne opravljajo neposrednih komunikativnih vlog in da iz tega izhaja vrsta njihovih potencialnih jezikovnih in besedilnih lastnosti« (Stabej 1997: 12):

Pri branju umetnostnega jezika 'beremo' tudi obliko, in to ne le v posameznih nadrobnostih, ampak v celoviti urejenosti besedila. /.../ Umetnostni oziroma pesniški jezik je torej v tem okviru vsota vseh sinhronih jezikovnih možnosti, ki v interakciji z umetnostnimi besedilozvrstnimi vzorci in estetskimi normami uresničujejo tvorčevo sporočevalno hotenje v konkretnem umetnostnem besedilu, z drugimi besedami, pesniški jezik je 'pesniški preskus jezika v umetnostno oblikovalnem postopku'. (Stabej 1997: 18.)

Preizkušanje jezika kot lastnost pesniškega besedila oz. jezikovnega sloga je najbolj opazna značilnost Geistrovih poetičnih esejev.

Oda vodi predstavlja zbir vsega, kar je Geister napisal o vodi. Že z naslovom, ki vsebuje ime za slavnino pesem, je nakazal svoj odnos do vode, analiza vseh njegovih esejev pa potrjuje, da zaseda tema vode v njegovi esejistiki najpomembnejše mesto. V vseh poetičnih esejih na temo vode je nespregledljiva temeljna metaforična shema *reka je ženska*:

Otroški glas studenca, hihitanje dekliškega potoka, smeh deroče mlade ženske, širokosrčni glas matere, nemo tekoča leta babice so glasovi reke na njeni poti od izvira do izliva. Hitro spreminjajoča se reka se stara z nenehnim pomlajevanjem. Polno živi že kot studenec in daje vse od sebe tudi na koncu svoje poti, ko pade morju v spokojni objem. Večno mlada, večno zrela. (Geister 2001: 28.)

Narasle vode izpirajo loško maternico, pomlajujejo njeno življenjsko moč in dvigajo njeno postelj v krošnjo rečnega drevesa. Ko se vode umirijo, tiho odtečejo, poniknejo in mirno ležejo h koreninam. Zdaj je loka očiščena in nagovorjena k novi rodnosti. Iz mulja raste življenje. (Geister 2001: 25.)

Reka, ki je prestopila bregove, prinaša poplavljenim planjavam rudninska darila. Poplave v obdobju pred razvojem vegetacije so kljub solzam na licih rastlin in kljub obupnim zavesljam živali dobrobit pokrajine ob reki. (Geister 2001: 34.)

V zaključku Račje molitve se pojavi napoved apokaliptične povodnji, ki bo odplavila in zadušila človekove posege in načrte. Napeto vzdušje pred obračunom je doseženo z izrazitim ritmom, ponavljanji in paralelizmi, ki ustvarjajo strah pred rušilnim in neobvladljivim, ki je naravno razrušenje in začetek hkrati:

/D/ovolj zasipavanja mrtvic in **dovolj** kopanja namakalnih jarkov, **dovolj** uravnav vijugavega teka, gradnje jezbic in umetnih tolmunov, vsega tega je bilo **dovolj**, zdaj prihaja velika **voda, ki** pomedu listje s tlakovanega dna, **voda, ki** brzicam tre osti, **voda, ki** slapičjem jemlje sapo, **voda, ki** para tesno oprijete bregove in trga vezi drevesnih korenin, nabrekla **voda** odplavljenih živali, ki so se predvčerajšnjim pasle po tamošnjih poljih, včeraj melioriranih, danes poplavljenih. (Geister 2001: 88.)

V poetičnih esejih se izkazuje avtorjeva izrazna moč. Z naštevanjem podobnega in drugačnega je uresničeno hotenje, predstaviti naravo in še posebej gozd v vsej njegovi pestrosti, ki jo odraža tudi jezik. Slednji predstavlja avtorju področje, v katerega uspešno preliva pojave iz narave in naravno raznolikost pretvarja v bogastvo jezikovnega izraza, npr. v poimenovanju trav:

Stoklasa in oklasnica, pasja trava in pasji rep, ovsika in prosenka, ječmenka in prosulja, stožka in boljka, šopulja in šašulica, bilnica in smiljica, kraslika in latovka, micalica in bodalica plešejo z vetrom in potresavajo s klasi. (Geister 2001: 60.)

3.4 Besedišče

Glede na to, da se v Geistrovih esejskih besedilih umetnostna funkcijska zvrst prepleta s publicistično in poljudnoznanstveno zvrstjo, je tudi besedišče, ki je izraz avtorjevega besedilnega sveta, zelo raznoliko. V vseh besedilih so prisotne ponovljene besede in besedne zveze, ki izstopajo s svojo zaznamovanostjo.

Osnovna oblika besede	Iztržki iz besedila	Slovar slovenskega knjižnega jezika
danji	danja raven prodišča (L: 29)	<i>knjiž.</i> ki je na dnu
dolenji	ob dolenjem, zamreženem oknu (L: 84)	<i>zastar.</i> spodnji
gorenji	gorenji kos poti (I: 29)	<i>zastar.</i> zgornji
ospeti	ospelo trstno seme (Zg: 6)	<i>pesn.</i> osuti
postelj	dvigajo njeno postelj (L: 25)	<i>star.</i> postelja
smraja	smrdljivi mavrahi s smrajo burijo žuželke (I: 59)	<i>nar.</i> smrad
tamošnji	je imel tamošnji poglavar ljubico (L: 11)	<i>nar.</i> tamkajšnji
tolikanj	naj bi po tolikanj skrivanem (Z: 33)	<i>star.</i> toliko

Razpredelnica 3: Seznam stilno zaznamovanih besed.⁸

V Razpredelnici 3 so leksemi, ki zbujajo pozornost zaradi časovne zaznamovanosti. Očitno je, da gre za manj uporabljane besede, ki so v *SSKJ* opremljene s časovno-frekvenčnimi in stilno-plastnimi kvalifikatorji. Raba teh besed je v besedilo uvedena z določenim namenom: ustvarjanje posebnega vzdušja, ki naj bo čustveno privzdignjeno (*postelj*, *tamošnji*, *dolenje okno*) ali pa naj bo slika minulega, preteklega časa (»smraja mavrahov« in srednjeveška vera v njihovo čarobno moč). S temi besedami je priklicana starožitnost nekdanjega življenja tistih ljudi, ki so bili v pristnejšem stiku z naravo (izraz *gorenji kos poti* je mogoče uporabljal nekdanji popotnik, ki po opisani poti ni pešačil za zabavo kot sodobni izletniki).

Razpredelnico 4 zapolnjuje izbor besed, za katere se na prvi pogled zdi, da so zastarele ali neologizmi, izkaže pa se, da gre za v vsakdanji rabi manj frekventno strokovno besedje (terminološki kvalifikatorji *SSKJ*). Z njim ni zmeraj označena predmetnost, ki je ni več ali izginja, največkrat se pokaže, da predmetnost še zmeraj obstaja, sodobni človek pa ne pozna njenega preciznega poimenovanja (skočnik, uleknina). Geistrov jezik odkriva pozabljene besede tako, kot Geister z njim kaže na prezrta življenjska okolja. Mnogo slednjih poimenujejo tudi tisti izrazi, ki so se v slovarju sodobnega človeka porazgubili (močava), Geister pa z njimi dosega stilistični učinek. Posebno mesto zavzemajo navedki iz med viri večkrat navedenega dela Rudolfa Badjure *Ljudska geografija: terensko izrazje* (1953). Na tej knjigi temelji Geistrovo preizkušanje besed.

⁸ Besede so zapisane v osnovni, slovarski obliki, in iztržkih iz besedila (velike tiskane črke so krajšave za esejistične zbirke: I: *Nenavadni izleti v slovensko naravo*, L: *Levitve*, Z: *Zagovori narave*, Zg: *Zgodbe iz gmovja*). Pomeni so ponazorjeni s pomensko razlago v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*.

Osnovna oblika	Iztržki iz besedila	Slovar slovenskega knjižnega jezika	Badjura: Ljudska geografija
drn, -í	hoja zaradi visokih drni je bila utrujajoča (Z: 96)	star. ruša	Travnati šopi se imenujejo drni: tudi travnata ruša. (274.)
drnast	drnasti prekucuhi, kopicasta rastišča šaša (Z: 96) drnasto snežišče (I: 21)	alp. porasel z nizko, gorsko travo	Drnat, drniten, drnitast. (274.)
grez, -a	je pričelo iz greza gomazeti (L: 26)	mehko blato, navadno na dnu stoječih vod	Manj pogostno ime za mokrotne, močvirnatne zemljine je grez. (256.)
močava	poleti močava presahne (Z: 67) razen manjše močave ni bilo videti nič takega, kar bi kazalo na izvir (Z: 47)	knjiž. z vodo zelo prepojen svet, močviren svet, močvirje	Manjšo ali večjo ravno, stanovitno ali nestanovitno, z močo prepojeno tlo imenujemo s skupnim imenom: močava ali močavina. (255.)
mokrina	jesenska razlitja gnojijo mokrine (Z: 84)	geogr. mokroten, močviren svet	Mokrine, ime za vlažen svet. (255.)
odmeka	odmeka naredi, da ivje odneha (L: 33)	nar. odjuga	Izraza »odjuga« še nisem slišal iz ust preprostega podeželskega človeka, pač pa le odmeka. Odjugo so začeli rabiti šele sodobni smučarji, ki jim bolj ljudska odmeka ni bila še znana. (171.)
ozib, -a	vijuga skozi ozibe vodne leče sled pižmovke (L: 29)	/	Močvirno tlo, ki se ziblje; v vigredi zemlja v močvirjih postane mehka in se pri hoji po njej močno udaja, ziblje: zibi, ozibi. (258.)
polomast, -i	polomasti, nastale zaradi vetrov in snega (Z: 38) po brezini polomasti (L: 58)	/	Od viharja polomljeno drevje imenujemo polomast. (263.)
potočina	razgaljena potočina (L: 85)	potočna struga	/
rojica	voda iz vseh kraških močilnikov in rojic (Z: 92)	manjšalnica od roja; roja: plitva, ozka struga, po kateri včasih teče voda	Roja je najmanjša tokava žive ali druge vode. Brž ko se nekaj kapljic nabere na gladki poševni pološči, že spolzi, se utrne rojica. (216.)
skočnik	slap ob močnem skočniku v dolomitni steni (I: 41) voda pada roko tudi skočniku	nar. zah. kamen ali skala v strugi potoka, ki povzroča brzico, manjši slap	Curek ali pramen padajoče vode pri slapu. (242.)
tokava	po dolgih zemeljskih tokavah (L: 41)	ozka dolina s potočno, hudourniško strugo // površinska ali podzemeljska struga, nav. v kraškem svetu	Po vodah izbrana pot, žila, ustaljena žlebina, po kateri se tekoča voda pomiče, pretaka od konca do kraja. (215.)
uleknina	v ulekninah prebiva močvirski duh (L: 33)	geogr. navadno manjša vdolbina v zemeljskem površju s položnimi nagibi	Uleknjena, poglobljena terenska vrtača, dolina padež, dnjača, dnika. (182.)
zamok	»ako zamok od hriba izvira« (Z: 47)	/	Vlažina manjšega obsega v bregu, kjer voda kali, je mok, zamok. (256.)
zastati	zastali plodovi (L: 33) zastala planina (I: 34)	prenehati (intenzivno) napredovati	Zastana je opuščena planina, »ki je ne uživajo več«. (273.)

Razpredelnica 4: Seznam stilno zaznamovanih strokovnih besed.⁹

⁹ Glede oznak gl. opombo 8.

4 Sklep

Analiza esejev o naravi Iztoka Geistra je pokazala, da so po izbiri tematike in ubeseditvenih načinov posebnost sodobne slovenske publicistike in literature. Zaradi prevladujoče funkcijske jezikovne zvrsti in ciljne publike publicistična, poljudnoznanstvena in umetniška besedila (v trikotniku med publicistiko, znanostjo in literaturo) prištevamo Geistrovo esejistiko na osnovi izrazito avtorskega, subjektivnega esejističnega jezikovnega sloga med publicistične, poljudnoznanstvene, popotne in poetične eseje.

5 Viri in literatura

- Adorno, Theodor W., 1999: Esej kot oblika. *Beleške o literaturi*. 7–23.
- Badjura, Rudolf, 1953: *Ljudska geografija: terensko izrazoslovje*. Ljubljana: DZS.
- Bajt, Drago, 1993: *Pišem, torej sem*. Maribor: Obzorja.
- Bense, Max, 1974: Esej in njegova proza. *Dialogi IX/9*. 623–630.
- Cuddon, A. J., 1987: *A Dictionary of Literary Terms*. London: Penguin Books Ltd.
- Čechová, Marie, Chloupek, Jan, Krčmová, Marie in Minářová, Eva, 1997: *Stylistika současné češtiny*. Praga: Institut sociálních vztahů nakladatelství.
- Debeljak, Aleš, 1988: Prazen prostor za esej. *Melanholične figure*. Ljubljana: Krt. 24–26.
- Encyclopedia of the Essay*, 1997. London – Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers.
- Follrichová, Maria, 2002: Esej – prienik žurnalistiky, vedy a umenia I, II. *Otázky žurnalistiky* 43/1–2, 3–4. 23–32, 167–178.
- Geister, Iztok, 1973: Uporabnost haiku poezije. *Haiku*. Ljubljana: DZS.
- Geister, Iztok, 1989a: *Nenavadni izleti v slovensko naravo*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Geister, Iztok, 1989b: *Zgodbe iz grmovja*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Geister, Iztok, 1990a: *Prelestne prikazni*. Ljubljana: samozaložba.
- Geister, Iztok, 1990b: *Gozd skušnjav*. Ljubljana: samozaložba.
- Geister, Iztok, 1994: *Zagovori narave*. Ljubljana: samozaložba.
- Geister, Iztok, 2001: *Levitve: poetični eseji*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Kultura).
- Geister, Iztok, 2002: *Ko ogenj spi in je voda zvezana*. Koper: Zavod za favnistiko Koper.

- Inkret, Andrej, 1995: Pojasnilo h knjigi. Marjan Rožanc: *Med besedo in Bogom: izbrani eseji*. Ljubljana: Mihelač. 267–271.
- Kalin Golob, Monika, 1999: Publicistika in poročevalstvo. *SR 47/2*. 179–194.
- Kmecl, Matjaž, 1976: *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Založba Borec.
- Korošec, Tomo, 1998: *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Kos, Janko, 1979: Esej in Slovenci. *Sodobni slovenski esej*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Beseda sodobnih jugoslovanskih pisateljev). 441–477.
- Kos, Janko, 1983: *Očrt literarne teorije*. Ljubljana: DZS.
- Košir, Manca, 1988: *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: DZS.
- Košir, Manca 2002: Feljton v sodobni genologiji. France Vreg: *Feljton: novinarske, pol-literarne in literarne oblike na Slovenskem*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (Teorija in praksa). 5–20.
- Kržišnik, Erika, 1986: Revijalni tip poljudnoznanstvenega besedila. *Slovenski jezik v znanosti I*. Ljubljana: ZIFF. 59–69.
- Lipej, Lovrenc, 1997: Vitezi okrogle mize, pogovor z Iztokom Geisterjem. *Falco 11* (februar 1997). 71.
- Literatura*, 1987. Ljubljana: Cankarjeva založba (Leksikoni Cankarjeve založbe).
- Novak, Boris A., 1996: Poezija na robu besed (premislek reistične poetike Iztoka Geistra Plamna). Iztok Geister Plamen: *Plavje in usedline*. Ljubljana: Nova revija (Zbirka Samorog). 125–169.
- Novak Popov, Irena, Ambrož, Poznanovič idr., 2003: *Branja 4*. Ljubljana: DZS.
- Pogačnik, Jože, 1996: O esejističnem in kritičnem diskurzu. *Ponoreli kompasi*. Maribor: Obzorja. 102–116.
- Poniž, Denis, 1984: O istoriji i savremenosti slovenačkog eseja. *Slovenački esej*. Novi Sad: Matica srpska. 7–32.
- Poniž, Denis, 1989a: Esej. *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 59.
- Poniž, Denis, 1989b: *Esej*. Ljubljana: DZS (Literarni leksikon, 33).
- Rečnik književnih termina*, 1984. Beograd: Nolit.
- Sajovic, Tomaž, 1986: *Proteus* – med poljudnostjo in znanostjo: Oblikovanje znanstvenih in poljudnoznanstvenih besedil. *Proteus 48/9–10*. 347–353.
- Slančová, Daniela, 1996: Hispanska esejistika v slovenskem kontekste. José Luis Gómez – Martínez: *Téoria eseje: esej ako literárny žáner, štúdiium jej vlastností*. Bratislava: Archa (Filozofia do vrecka). 124–134.

Solar, Milivoj, 1976: *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.

Sovinc, Andrej, 1995: Najlepša oda Ljubljanskemu barju. *Delo* 37/270 (23. november 1995). 14.

Slovenska književnost, 1996. Ljubljana: Cankarjeva založba (Zbirka Sopotnik).

Slovník literární teorie, 1984. Praga: Československý spisovatel.

Stabej, Marko, 1997: *Slovenski pesniški jezik med Prešernom in moderno: doktorska disertacija*. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Štuhec, Miran, 2002: K problematiki eseja. *SR* 50/3. 361–372.

Štuhec, Miran, 2003: *Slovenska esejistika v drugi polovici dvajsetega stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica.

Štuhec, Miran, 2005: *Aristokracija jezika in duha: antologija slovenske esejistike po drugi svetovni vojni*. Izbral Miran Štuhec. Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina).

Tucovič, Vladka, 2004: *Esejistika Iztoka Geistra: diplomsko delo*. Mentorica: Irena Novak Popov. Ljubljana: Oddelek za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Tucovič, Vladka, 2006 [v tisku]: *Kratka proza Iztoka Geistra: med reizmom in esejistiko*. Irena Novak Popov (ur.): *Slovenska kratka pripovedna proza. Zbornik predavanj 23. simpozija Obdobja (9.–11. december 2004)*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (zbornik Obdobja – Metode in zvrsti, 23).

Valček, Peter, 1999: *Osudy eseje: pôvod a médium esejistickej formy*. Bratislava: IRIS.

Wyka, Marta, 1991: Esej – forma pojemna. *Polski esej*. Krakov: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych »Uniwersitas«. 5–6.

Wilpert von, Gero, 2001: *Sachwörterbuch der Literatur*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.

Žylka, Tibor, 1984: *Poetický slovník*. Bratislava: Tatran.